

DATUM 21 december 2011

Levensbeschouwelijke diversiteit aan de K.U.Leuven¹

Leren en leven bij studenten

Inleiding

Mag ik mijn hoofddoek in de aula aanlaten?

Kan ik als toezichthouder ingaan op de vraag van een student om het examen te onderbreken voor een gebed?

Kan ik als Joodse student afwezig zijn op een verplicht practicum op zaterdag omwille van de Sabbat?

Mag ik mijn examen verplaatsen omwille van het Offerfeest dat net op die dag valt?

Ik wil tussen 2 hoorcolleges graag even gaan bidden. Moet ik helemaal naar het centrum van Leuven voor een stille ruimte?

Mag ik als Vlaamse protestantse student mijn examens verplaatsen omwille van een langdurige buitenlandse religieuze stage?

Waar kan ik in Leuven terecht voor halalvoeding?

Ik wil graag op kot, maar voel me niet comfortabel wanneer ik de badkamer moet delen met jongens.

Het Meisjescentrum is volzet; kan ik elders terecht?

In mijn cultuur is het taboe om me in badpak te vertonen. Mag ik een verplicht opleidingsonderdeel in het zwembad vervangen omwille van mijn achtergrond?

Docenten, ombudspersonen en ondersteunend personeel benadrukken dat zij vragen met betrekking tot religie en/of levensbeschouwing vanuit een open, constructieve houding behandelen. Hierbij is het echter niet gemakkelijk om een duidelijke lijn te trekken van wat wel en niet kan. Docenten vragen of ze verplicht zijn om op elke vraag in te gaan en waar ze de grens kunnen of moeten trekken zonder te discrimineren. Ook studenten willen weten of hun vragen legitiem zijn en welke antwoorden ze mogen verwachten.

Deze nota schetst de wijze waarop de K.U.Leuven aan huidige en toekomstige studenten met een verschillende levensbeschouwelijke achtergrond een stimulerende omgeving inzake leren (onderwijs) en leven (residenties, gebeds- en bezinningsruimten,...) kan bieden.

Eerder dan nieuwe beleidslijnen uit te zetten, is het uitgangspunt van deze nota om vanuit de bestaande vragen en de wijze waarop deze vragen nu behandeld worden standpunten te expliciteren. Dit kader moet zowel voor studenten als voor personeel duidelijkheid scheppen. In de praktijk moet het begrijpbaar zijn voor alle studenten wat de principes zijn die motiveren waarom er al dan niet kan worden ingegaan op hun vragen met betrekking tot religie en/of levensbeschouwing.

Diversiteit is een beleidsprioriteit van de K.U.Leuven. Vanuit een inclusieve benadering wil de K.U.Leuven elke student een stimulerende omgeving aanbieden om zijn/haar talenten maximaal te ontplooien. Deze omgeving moet ook groepen studenten die ondervertegenwoordigd zijn maximaal

¹ Deze tekst is gebaseerd op een gelijknamige nota die werd goedgekeurd door de Academische Raad van 20 december 2011

kansen geven op voorwaarde dat ze getalenteerd zijn. De K.U.Leuven stelt zich hierbij tot doel om de drempels die studenten tijdens hun studies aan de K.U.Leuven ervaren, weg te werken. Een aantal studenten ervaart drempels die hun oorzaak vinden in een verschillende religieuze en culturele achtergrond.

Zowel het stijgend aantal allochtone studenten als de wereldwijde mobiliteit van studenten heeft tot gevolg dat de studentenpopulatie op korte termijn diverser werd en wordt op vlak van culturele en levensbeschouwelijke achtergrond. K.U.Leuven wil dat de student zich anno 2012 werkelijk thuis voelt in de instelling. Het behoort immers tot het wezen van een universiteit met internationale uitstraling om levensbeschouwelijke diversiteit een plaats te geven.

De nota duidt eerst de context waarin vragen met betrekking tot religie en levensbeschouwing kunnen gesitueerd worden. Vervolgens wordt een basishouding voor de K.U.Leuven uitgetekend. Vanuit dit kader worden concrete standpunten geformuleerd die betrekking hebben op reële vragen van studenten met betrekking tot 'leren' en 'leven'.

1. Een schets van de context

In dit hoofdstuk wordt zeer beknopt de feitelijke context geschetst met betrekking tot religie en levensbeschouwing in België en in het basis- en secundair onderwijs alsook de wijze waarop andere universiteiten en sommige christelijk geïnspireerde instellingen met religie omgaan.² Tot slot wordt kort het juridisch kader omschreven. Deze thema's zijn geen onderwerp van discussie in deze nota maar dienen als achtergrondinformatie bij het uittekenen van het beleid aan de K.U.Leuven.

1.1. Specifieke context van religie en levensbeschouwing in België

Er zijn zes erediensten en één niet-confessionele levensbeschouwing erkend door de Belgische Federale Overheid: de Anglicaanse Eredienst, de Islamitische Eredienst, de Israëlitische Eredienst, de Rooms-katholieke Eredienst, de Orthodoxe Eredienst, de Protestantse Eredienst en de Vrijzinnige Levensbeschouwing. De officiële erkenning is gebaseerd op de religieuze demografie en de sociaalhistorische context. Dit model impliceert een zekere vorm van ongelijkheid in die zin dat bepaalde religies niet erkend zijn. Momenteel werkt de Boeddhistische Unie van België ook aan de voorwaarden die gevraagd werden tot erkenning.

1.2. Religieuze demografie in België en aan de K.U.Leuven

In België is het bij wet verboden om in de volkstellingen vragen op te nemen over de religieuze achtergrond van de bevolking. Daarom kunnen enkel ruwe schattingen gehanteerd worden om te spreken over het aantal gelovigen in België. De recentste peiling van de European Values Studies (cijfergegevens van 2009) schat het aantal katholieken in België op 50,6%. Verder gaan we er van uit dat 1,3 % van de Belgische bevolking protestants is, dat 0,8% evangelische christenen zijn en dat 0,9%

---

² Voor een uitgebreidere situering zie Foblets, M., Martiniello, M. 2005. De actieve publieke uiting van religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

orthodoxe christenen zijn. Het aantal moslims in België wordt geschat op 6% en het aantal joden op 0,4% tot 0,5% van de totale bevolking.³

Gezien de lage deelname van allochtone studenten aan het hoger onderwijs kan verwacht worden dat het aantal Vlaamse studenten dat zichzelf ziet als aanhanger van een andere religie of levensbeschouwing dan het christendom op dit ogenblik zeer laag is. Rekening houdend met de demografische evolutie zal het aantal studenten dat aanhanger is van een andere religie of levensbeschouwing evenwel toenemen.

Wat betreft de internationale studenten is het enige cijfer waarop we ons kunnen baseren het percentage studenten uit herkomstlanden waar een grote meerderheid van de bevolking lid is van een andere religie of levensbeschouwing dan het christendom. De top 2 van nationaliteiten van buitenlandse niet-EU-studenten in de K.U.Leuven voor het academiejaar 2010-2011 is Chinees en Indisch: 456 studenten kwamen uit China en 278 studenten uit India. Voor het academiejaar 2010-2011 kwamen slechts 7 internationale studenten uit een overwegend joods land (Israël) en ongeveer 300 internationale studenten uit overwegend islamitische landen.⁴

1.3. Ervaringen in Vlaamse en buitenlandse universiteiten

Alle Vlaamse universiteiten benadrukken in hun beleidsteksten hun open houding ten aanzien van verschillende levensbeschouwingen. De Universiteit Antwerpen en de Universiteit Gent kiezen expliciet voor een actief pluralisme.⁵ De Universiteit Gent heeft in 2008 een antidiscriminatieverklaring aangenomen.⁶

Vragen naar faciliteiten worden bij de meeste universiteiten afgetoetst aan de eigen visie en afhankelijk van de praktische haalbaarheid wordt er al dan niet op ingegaan. Hierbij wordt in samenspraak met de betrokken student(-en) een pragmatisch compromis nagestreefd.

De Université Libre de Bruxelles (ULB) en de Université Catholique de Louvain (UCL) hanteren enkele duidelijke regels. De ULB past nooit examenroosters aan omwille van levensbeschouwelijke redenen. De UCL en de Universiteit van Antwerpen houden hiermee wel rekening door joodse studenten de gelegenheid te geven om hun examen te verplaatsen wanneer dit op de sabbat gepland is.⁷

De meeste Vlaamse universiteiten beschikken over neutrale gebedsruimtes, bezinningsruimtes of een studentenmoskee. Alleen de K.U.Leuven beschikt over residenties die exclusief bestemd zijn voor studenten van hetzelfde geslacht. Geen enkele Vlaamse universiteit verbiedt het dragen van een

³ Deze gegevens zijn gebaseerd op volgende bronnen:

- Abicht, L. 2006. Geschiedenis van de joden van de Lage Landen. Antwerpen/Amsterdam: Meulenhoff/Manteau, p. 411.
- Abts, K., Dobbelaere, K., Voyé, L. (red.). 2011. Nieuwe Tijden, Nieuwe Mensen. Leuven: LannooCampus.
- Barrett, D.B. & Johnson, T.M. 2001. World Christian Encyclopedia. A Comparative Survey of Churches and Religions in the Modern World, 2 dln. Oxford: Oxford University Press.
- European Values Study. 2009. <http://zacad.gesis.org/webview/index.jsp> (toegang 26/07/2011).
- PEW Forum. 2009. Mapping the Global Muslim Population. <http://pewforum.org/Mapping-the-Global-Muslim-Population.aspx> (toegang 26/07/2011).

⁴ [https://webwsp.aps.kuleuven.be/sap/bd1ubCZiPTAwMA==\)/public/bsp/sap/z_studinfo/top_buit.htm](https://webwsp.aps.kuleuven.be/sap/bd1ubCZiPTAwMA==)/public/bsp/sap/z_studinfo/top_buit.htm) (toegang 26/07/2011).

⁵ Universiteit Antwerpen: http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=*PIETERGIL (toegang 19/07/2011).

⁶ www.ugent.be/nl/univgent/reglementen/algemeen/.../antidiscriminatie.pdf (toegang 13/09/2011).

⁷ Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. 2005. Bevraging: Actieve publieke uiting van religieuze en levensbeschouwelijke overtuigingen: ervaringen – praktijken – beleid. Brussel: CGKR.

hoofddoek of andere religieuze symbolen. De Vrije Universiteit Brussel neemt een duidelijk standpunt in tegen het hoofddoekenverbod.⁸

In het buitenland zijn er grote verschillen in de wijze waarop universiteiten omgaan met religie en/of levensbeschouwing. Terwijl de verplichting tot redelijke aanpassingen in het Europese gemeenschapsrecht enkel expliciet geldt met betrekking tot functiebeperkingen, voorziet het Amerikaanse en Canadese rechtssysteem ook een verplichting met betrekking tot religieuze overtuigingen.⁹ Amerikaanse en Canadese universiteiten komen uitgebreid tegemoet aan studenten en personeel met noden met betrekking tot religieuze beleving en voorschriften.

De Britse universiteiten baseren zich vooral op het juridische principe van gelijke behandeling en antidiscriminatie. Op basis van het gelijkheidsbeginsel hebben de meeste Britse universiteiten een concreet kader ontwikkeld in het omgaan met religie. Deze kaders werden gebundeld door The Higher Education Academy.¹⁰ De meeste Britse universiteiten hanteren een inclusief beleid door bijvoorbeeld op een religieuze feestdag en/of rustdag geen examens te plannen. In deze nota zal bij de omschrijving van de standpunten een paar keer verwezen worden naar de Britse ervaringen. De voorbeelden moeten gesitueerd worden in de context van grote groepen studenten met een diverse religieuze achtergrond. Deze grote vertegenwoordiging daagt sommige Britse universiteiten uit om na te denken over deconcentratie en spreiding.

In Frankrijk bestaat er een algemeen verbod voor het dragen van religieuze tekens in het basis- en secundair onderwijs. Franse universiteiten behouden wel de vrijheid om religieuze symbolen al dan niet toe te laten. Daarnaast is het in de meeste Franse universiteiten een traditie dat er vrije dagen worden verleend tijdens religieuze feestdagen.

Een aantal universiteiten in Nederland hanteert ook een expliciet kader met betrekking tot religie en levensbeschouwing. De Vrije Universiteit van Amsterdam voorziet, net zoals de meeste andere Nederlandse universiteiten, een aantal stilte- en meditatie-ruimtes. De studenten van deze universiteit kunnen met vragen met betrekking tot levensbeschouwing terecht bij een coördinator diversiteit en levensbeschouwing. Daarnaast voorzien sommige Nederlandse universiteiten examenfaciliteiten. Studenten van de Universiteit Utrecht kunnen op voorwaarde van praktische haalbaarheid een examen verplaatsen omwille van een religieuze feestdag.¹¹ De Universiteit Twente heeft een richtlijn opgesteld waarbij aan de opleidingen wordt gevraagd om geen verplichte opleidingsonderdelen en examens te organiseren tijdens islamitische feestdagen.

1.4. Wijze waarop met religie en levensbeschouwing wordt omgegaan in het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen

Er bestaan decretaal vastgelegde faciliteiten met betrekking tot religie en levensbeschouwing in het Vlaamse basis- en secundair onderwijs.¹² Op bepaalde religieuze feestdagen kunnen leerlingen

⁸ <http://aivpc41.vub.ac.be/standpunten/uploads/hoofddoek.pdf> (toegang 19/07/2011).

⁹ Verder in deze tekst wordt aangetoond dat het Vlaamse decreet wel veel verder gaat dan de Europese regelgeving.

¹⁰ HEA bundelde de resultaten in Equality Challenge Unit. ECU. 2009. Briefing: Religious Observance in Higher Education. Facilities and services. London: ECU en Equality Challenge Unit.

¹¹ <http://www.ublad.uu.nl/WebObjects/UOL.woa/4/wa/Ublad/archief?id=1017753> (toegang 26/07/2011).

¹² <http://www.ond.vlaanderen.be/inspectie/lbv/adviezen.htm#2> Onderwijs Vlaanderen: Omzendbrief afwezigheden voor leerlingen in het basisonderwijs van 16/08/2002 en Omzendbrief Afwezigheden en in- en uitschrijvingen in het voltijds gewoon secundair onderwijs en het deeltijds secundair onderwijs van 08/07/2005. (toegang 26/07/2011). Het decretaal

gewettigd afwezig zijn. Het gaat om feestdagen van de erkende godsdiensten. Dit recht op gewettigde afwezigheid geldt enkel voor leerlingen. Leerkrachten en ander onderwijspersoneel moeten wel aanwezig zijn op school. Ouders moeten de school **op voorhand schriftelijk verwittigen** van het feit dat de leerling zal deelnemen aan de feestdag. Een (voorafgaand) akkoord van de directeur is niet nodig. Het recht om afwezig te zijn geldt zowel voor de leerlingen van katholieke scholen als van gemeenschapsscholen.

Concreet gaat het over de volgende feestdagen:

- **joodse godsdienst:** het Joods Nieuwjaar (2 dagen), de Grote Verzoendag of Yom Kipoer (1 dag), het Loofhuttenfeest (2 dagen), het Slotfeest (2 laatste dagen), de Kleine Verzoendag (1 dag), het feest van Esther (1 dag), het Paasfeest (4 dagen) en het Wekenfeest (2 dagen)
- **orthodoxe godsdienst:** Paasmaandag, Hemelvaart en Pinksteren. Er zijn jaren waarin het orthodoxe Paasfeest niet samenvalt met het katholieke Paasfeest.
- **islamitische godsdienst:** het Suikerfeest (1 dag) en het Offerfeest (1 dag). Deze dagen wisselen per kalenderjaar.
- **katholieke, protestantse en anglicaanse feestdagen:** de katholieke feestdagen zijn al vervat in de wettelijk vastgelegde schoolvakanties en vrije dagen. De protestantse en Anglicaanse godsdienst hebben geen feestdagen die hiervan afwijken.

Wanneer we specifiek naar het gesubsidieerd vrij onderwijs kijken, zien we een grote vorm van autonomie op vlak van tegemoetkomingen ten aanzien van andere religies. Zo geldt er in het katholiek onderwijs, in tegenstelling tot het gemeenschapsonderwijs, geen algemeen hoofddoekenverbod. In september 2009 werd nog uitdrukkelijk gemeld dat elke school zelf beslist welke regels er gelden.¹³

Katholieke scholen hanteren uiteenlopende visies met betrekking tot andere religies en levensbeschouwingen. De meeste katholieke scholen in Vlaanderen tonen vanuit een christelijk geïnspireerde identiteit een open houding ten aanzien van andere religies en levensbeschouwingen. Andere scholen hanteren een strakker kader en verwachten dat hun leerlingen zich volledig inpassen in de christelijk geïnspireerde schoolcultuur. Er zijn richtlijnen uitgeschreven met betrekking tot het vak katholieke godsdienst in een katholieke school met veel islamitische leerlingen. Deze richtlijnen hebben vooral betrekking op het bijwonen van het vak en de mate waarin effectieve betrokkenheid van de leerlingen kan worden verwacht.¹⁴

1.5. Wijze waarop met religie en levensbeschouwing wordt omgegaan in christelijk geïnspireerde instellingen en verenigingen in Vlaanderen

Zorgnet Vlaanderen en het Vlaams Welzijnsverbond hebben een visie ontwikkeld over etnisch-culturele diversiteit. Op 26 januari 2011 onderschreef de Raad van Bestuur van Zorgnet Vlaanderen, de koepel van de Vlaamse social profit voorzieningen in de sector algemene ziekenhuizen, geestelijke gezondheidszorg en ouderenzorg, het ethisch advies 'Goede zorg bij etnisch-culturele diversiteit.' In april 2011 werd het advies aan alle ledenvoorzieningen (meer dan 500 voorzieningen, samen ca. 80.000 personeelsleden) bezorgd.¹⁵ Met dit uitgebreide en breed gedragen advies wil Zorgnet

---

vastleggen van redelijke aanpassingen vormt een voorbeeld van hoe de Vlaamse regelgeving verder gaat dan de Europese regelgeving.

¹³ <http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/binnenland/1.595609> (toegang 26/07/2011).

¹⁴ <http://www.flw.ugent.be/cie/katholiek12.htm> (toegang 26/07/2011).

¹⁵ Het advies is vrij beschikbaar op de website www.zorgnetvlaanderen.be onder de rubriek 'Publicaties'.

Vlaanderen handvaten aanreiken en bijdragen tot reflectie inzake het thema van etnisch-culturele diversiteit in de zorg. Een reflectie die uiteindelijk haar vertaling moet vinden in hanteerbare en werkbare vormen van een integraal intercultureel beleid van de zorgvoorzieningen met ruimte voor ieders culturele achtergrond en religieuze overtuiging.

Het Vlaams Welzijnsverbond is de koepel van christelijk geïnspireerde voorzieningen uit vijf sectoren van het welzijnswerk in Vlaanderen, nl. bijzondere jeugdzorg, ondersteuning van personen met een handicap, gezinsondersteuning, kinderopvang en vrijwilligerswerk. Het Vlaams Welzijnsverbond voert een expliciet diversiteitsbeleid in het kader van haar engagement tot Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. Dit engagement vond een expliciete start in mei 2008 met het Project 'Zorg voor een kleurrijk welzijn' en kent sindsdien een systematische concretisering in verschillende verbondsstandpunten en werkingsdomeinen inzake diversiteit. Het Vlaams Welzijnsverbond maakt deze werking concreet, gebaseerd op de christelijke basiswaarden, in open dialoog met de verschillende levensbeschouwingen in onze samenleving.

Ook andere christelijke geïnspireerde verenigingen zoals Kerkwerk Multicultureel Samenleven, Scouts en Gidsen Vlaanderen, Chirojeugd Vlaanderen, ACV, KAV en KWB stellen zich vanuit hun eigen christelijke identiteit open ten aanzien van andere religies en levensbeschouwingen. Deze open houding wordt ingevuld doordat deze verenigingen nadruk leggen en acties ondernemen met betrekking tot het samenleven in diversiteit, participatie van kansengroepen met een diverse etnische achtergrond en een interne dialoog met betrekking tot levensvisies.

1.6. Juridisch kader

Het kader dat in deze nota geschetst wordt, moet gezien worden in een bredere context van gelijke kansen en mensenrechten.¹⁶ Het juridische kader wordt in deze nota niet als instrument ingezet om oplossingen af te dwingen. De rechtspositie van studenten vormt wel één van de uitgangspunten om het beleid vorm te geven. Bij de omschrijving van de standpunten in deze nota wordt dit in de praktijk omgezet.

We geven een beknopte oplistings wat specifiek van toepassing is in de Vlaamse hogeronderwijscontext en/of K.U.Leuven:

1) Het decreet betreffende de rechtspositieregeling van de student:¹⁷

In hoofdstuk 2 wordt het begrip Gelijkheidsbeginsel geïntroduceerd.

Voor studenten met een handicap of chronische ziekte en studenten uit bevolkingsgroepen waarvan de deelname aan het hoger onderwijs beduidend lager is dan deze van andere bevolkingsgroepen kunnen maatregelen van corrigerende ongelijkheid genomen worden om de toegankelijkheid van het hoger onderwijs te waarborgen.

2) Het decreet voor het Vlaamse gelijkekansen- en gelijkebehandelingsbeleid:¹⁸

In artikel 5 is er sprake van "het bewerkstelligen van gelijke kansen voor sociale groepen die geconfronteerd worden met achterstellingen of uitsluiting".

Het concept 'sociale groepen' wordt nergens gespecificeerd. In artikel 6 wordt gesteld dat het gelijkekansenbeleid een bijdrage levert aan achterstellings- en uitsluitingsmechanismes die verband

¹⁶ Voor informatie over concrete wetgeving en rechtspraak zie Overbeeke, A., Foblets, M.C. en Brems, E. 2009. Culturele diversiteit in het onderwijs: een werkboek. Leuven: ACCO.

¹⁷ <http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13487> (toegang 26/07/2011).

¹⁸ http://www.diversiteit.be/index.php?action=wetgeving_detail&id=62 (toegang 26/07/2011).

houden met de kenmerken, die verder worden toegelicht in artikel 16. Deze 'beschermende' kenmerken zijn geslacht, leeftijd, seksuele geaardheid, burgerlijke staat, geboorte, vermogen, **geloof of levensbeschouwing**, politieke overtuiging, taal, gezondheidstoestand, handicap, fysieke of genetische eigenschap, sociale positie, nationaliteit, zogenaamd ras, huidskleur, afkomst of nationale of etnische afstamming. Het is dus perfect mogelijk om als individu meerdere kenmerken te hebben. Naast deze kenmerken is er bijzondere aandacht voor het kenmerk handicap, waarvoor in dit decreet de specifieke regeling van 'redelijke aanpassingen' is opgenomen.

Artikel 16 verbiedt directe en indirecte discriminatie voor personen met een "beschermd kenmerk" zoals geloof of levensbeschouwing. Bij de toepassing van dit verbod wordt één uitzondering gemaakt waarbij afgeweken kan worden van de regelgeving, namelijk indien er een objectieve rechtvaardiging is.

3) Specifiek voor K.U.Leuven stelt het ONDERWIJSREGLEMENT van de K.U.Leuven:¹⁹

Artikel 85. Gelijke behandeling. De studenten van de K.U.Leuven hebben recht op een gelijke behandeling. Voor een ongelijke behandeling is een objectieve grondslag vereist en moet het verschil in behandeling in verhouding staan tot een rechtmatig na te streven doel. De K.U.Leuven neemt algemene maatregelen om de gelijkheid van kansen te waarborgen en de toegankelijkheid van de universiteit in materiële en immateriële zin te garanderen voor studenten met een functiebeperking en voor erkende groepen binnen het diversiteitsbeleid. Onderwijs- of examenfaciliteiten worden aangevraagd volgens de in het onderwijs- en examenreglement vastgelegde procedures. Redelijke aanpassingen voor studenten met een functiebeperking worden enkel toegekend na het doorlopen van een voorafgaande erkenning- en adviesprocedure.

2. Basishouding en visie

K.U.Leuven wenst in haar beleid met betrekking tot religie en levensbeschouwing rekening te houden met de maatschappelijke context en zich te laten inspireren door de aanpak van andere instellingen. Voor het uittekenen van het kader baseren we ons echter in de eerste plaats op de basiswaarden van de K.U.Leuven zelf. Deze basiswaarden worden geconcretiseerd tegen de achtergrond van het hierboven omschreven juridische kader.

2.1. Basiswaarden in de beleidsteksten

De beleidsteksten van de K.U.Leuven duiden de basiswaarden van de K.U.Leuven en haar visie op het omgaan met diversiteit:

1. Volgens de "Algemene Opdrachtverklaring van de K.U.Leuven" (16 maart 1990, aangepast op 19 januari 2005) is de K.U.Leuven als katholieke universiteit **een kritisch denkcentrum binnen de katholieke gemeenschap**, dat zeer begaan is met de verhouding tussen wetenschap en geloof en de dialoog tussen kerk en wereld. Vanuit haar **christelijke visie op mens en maatschappij**, bezint ze zich, in een vrij en open klimaat, en in samenwerking met verwante universiteiten, over de ethische en religieuze problemen die gesteld worden door de evolutie van wetenschap en technologie en door de veranderingen in het sociale en culturele leven, met speciale aandacht voor de **persoonlijke waardigheid van de mens**, de **bescherming van de zwakken** en voor **gerechtigheid en vrede**. Tevens

¹⁹ <http://www.kuleuven.be/onderwijs/oer> (toegang 26/07/2011).

schept ze een geesteklimaat dat de **menselijke en gelovige ontplooiing van de leden van de universitaire gemeenschap bevordert**.

2. In het "Strategisch Plan 2007-2012" benadrukt de K.U.Leuven "**openheid en veelzijdigheid als meerwaarde. Vanuit de verscheidenheid aan opvattingen en belangstellingen wil de K.U.Leuven nadenken over haar opdrachten en veranderingen op gang brengen waar de universitaire gemeenschap en organisatie beter van worden**".

3. In de "Visietekst diversiteit" (27 juni 2011) stelt de K.U.Leuven: "Diversiteitsbeleid met oog voor kwetsbare diversiteit en gericht op talentontplooiing impliceert een **inclusief beleid** waarbij maatregelen bestemd zijn voor **een zo breed mogelijk publiek**. Via de benadering van '**design for all**' streeft de K.U.Leuven naar een **drempelvrije universitaire context** waarbij alle studenten en alle personeelsleden kansen krijgen om hun talenten te ontplooien en waarbij elke vorm van stigmatisering doorbroken wordt.

Via deze benadering van diversiteit wil de K.U.Leuven elke vorm van stigmatisering doorbreken. Deze inclusieve benadering sluit echter een doelgroepenbeleid niet uit. Immers, specifieke kenmerken kunnen blijvend om faciliteiten vragen die niet veralgemeend kunnen worden naar alle studenten of personeelsleden. Kwetsbare diversiteit zal altijd aanwezig zijn, maar verschillende vormen aannemen, afhankelijk van maatschappelijke evoluties. Het diversiteitsbeleid van de K.U.Leuven wil hierop proactief inspelen."²⁰

4. In dezelfde visietekst wordt gesteld: "De K.U.Leuven gaat ervan uit dat in alle lagen van de bevolking potentieel talent aanwezig is, ook bij maatschappelijk kwetsbare groepen. Daarom wil ze **bewust en proactief mogelijke hinderpalen en belemmeringen voor kwetsbare groepen wegwerken** en wenst ze te streven naar talentontplooiing voor al haar studenten en personeelsleden."

Bij de omschrijving van de standpunten in deze nota worden termen gebruikt die de K.U.Leuven in haar beleidsvoering als volgt definieert:

- Inclusief: dit betekent 'voor allen'. Om inclusief onderwijs mogelijk te maken is het noodzakelijk dat onderwijsinstellingen zich zelf mee aanpassen aan de diversiteit van studenten die kunnen aankloppen. Hoe beter de algemene onderwijsomgeving inspeelt op diversiteit, hoe minder aparte (corrigerende maatregelen) genomen moeten worden.²¹

- Diversiteit: de term 'diversiteit' betekent voor de K.U.Leuven de variatie aan persoonlijke ervaringen, waarden en wereldvisies *die ontstaan uit een wisselwerking van door cultuur en omstandigheden bepaalde factoren zoals* thuistaal, culturele achtergrond, gender, leeftijd, religie, herkomstregio, seksuele geaardheid, functiebeperking en socio-economische situatie.²²

- Faciliteit: een individugebonden maatregel teneinde een ongelijkheidssituatie te voorkomen of op te heffen.

Samenvattend kan gesteld worden dat de opdrachtverklaring en het Strategisch Plan 2007-2012 een open basishouding ten aanzien van religie en levensbeschouwing benadrukken.

De Visietekst diversiteit benadrukt de hantering van een actieve benadering waarbij (mogelijke) drempels tot het ontplooien van talent worden weggewerkt. Deze visietekst benadrukt dat de

²⁰ Visietekst diversiteit (Diversiteitsraad) die goedgekeurd werd op de Academische Raad van 27 juni 2011; 27/06/2011 – AR 407 – Doc.nr. B.9.

²¹ Nota "Onderwijs en diversiteit: faciliteiten voor doelgroepstudenten" (Onderwijsraad) die goedgekeurd werd op de Academische Raad van 6 juli 2009; 6/07/09 – AR 387 - Doc.nr. I.4.1/S.3.3.

²² Visietekst diversiteit die goedgekeurd werd op de Academische Raad van 27 juni 2011; 27/06/2011 – AR 407 – Doc.nr. B.9.

maatregelen die worden genomen om de drempels voor kansengroepen weg te werken voor een zo breed mogelijk publiek bestemd moeten zijn.

2.2. Basishouding in het omgaan met religie en levensbeschouwing

De basishouding vloeit voort uit de waarden van de K.U.Leuven waarbij ze stelt dat ze speciale aandacht heeft voor de persoonlijke waardigheid van de mens, voor gerechtigheid en voor menselijke en gelovige ontplooiing. Deze waarden worden geconcretiseerd binnen de universitaire realiteit. De concrete effecten van deze houding worden in de praktijk omgezet in de standpunten die in hoofdstuk 3 worden omschreven.

Deze 'speciale aandacht' betekent in concreto het volgende:

1. Cruciaal bij de omgang met studenten met verschillende religieuze en levensbeschouwelijke achtergrond is een basishouding van aandacht en respect. Respect impliceert een openheid ten aanzien van religie en levensbeschouwing. Aandacht impliceert een 'tegemoetkomende houding en gespreksmatige vaardigheden zoals luisteren, vragen stellen, informatie geven, afspraken maken en onderhandelen'.²³ Deze basishouding wordt verwacht van iedereen die verbonden is aan de universiteit. Er wordt niet alleen verwacht om aandacht te hebben voor de reële nood van huidige studenten maar ook om oog te hebben voor drempels die potentiële studenten kunnen ervaren.

2. De beleidsvisie mag niet vrijblijvend zijn maar moet echter vooral ook uitvoerbaar zijn en in proportie zijn met het aantal effectieve vragen. Hoewel criteria voor rechtszekerheid nodig zijn, is het belangrijk om tevens de grenzen aan te geven in wat mensen kunnen eisen binnen het principe van 'redelijkheid'. Het kader moet duidelijk en gemotiveerd de grenzen aangeven van wat kan en niet kan. Voor dit beleid laten we ons inspireren door Carens' begrip van 'evenhandedness': evenwicht, compromis en proportionaliteit.²⁴ Elk standpunt moet concreet gemaakt worden en in de praktijk kunnen worden omgezet.²⁵

3. Specifieke vragen moeten afgewogen worden volgens het principe dat de K.U.Leuven staat voor persoonlijke emancipatie. K.U.Leuven wil talent ontwikkelen en mensen tot hun recht laten komen. De universiteit speelt een maatschappelijke rol bij het aanbieden van nieuwe kansen en van manieren van samenleven. Daarbij is het belangrijk om persoonsgericht te werken. Binnen verschillende religieuze tradities bestaat er intern een grote diversiteit. Het risico bestaat dat bij het adviseren van groepen een averechts effect kan ontstaan en dat mensen ongewild behandeld worden als behorend tot een welbepaalde categorie.

---

²³ Het principe van 'aandacht' werd ontleend uit Denier, Y. 2011. Ethisch advies 15: Goede Zorg bij Etnisch-Culturele Diversiteit. Brussel: Zorgnet Vlaanderen.

²⁴ Het begrip 'evenhandedness' wordt uitgebreid behandeld in Carens, J.H. Culture, Citizenship and Community. 2000. A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness. Oxford: Oxford University Press.

²⁵ Eerst moet de vraag gesteld worden of het aangewezen is vanuit de basiswaarden van de K.U.Leuven op de vraag in te gaan. Vervolgens kan overgegaan worden tot een praktische vraagstelling. In het Ethisch Advies van Zorgnet Vlaanderen geeft Denier, Y. het advies om na grondig de volgende vraag te overwegen: "is het mogelijk en redelijk om met dit specifieke verzoek rekening te houden? Indien ja: dan is een zoektocht naar concrete, haalbare oplossingen aangewezen. Steeds begeleid door goede onderlinge afspraken. Indien neen: dan dient er zo goed mogelijk te worden uitgelegd waarom dit niet kan." Denier, Y. 2011. Ethisch advies 15: Goede Zorg bij Etnisch-Culturele Diversiteit. Brussel: Zorgnet Vlaanderen.

3. Standpuntbepaling

De werkgroep adviseert tien standpunten die gebaseerd zijn op reële praktijksituaties. Hierbij maken we een onderscheid tussen het aspect 'leren' en 'leven'. Vanuit beleidsmatig oogpunt kunnen we over twee verschillende contexten spreken. Bij de omzetting naar de praktijk aan de hand van de voorgestelde procedures en communicatie wordt dit onderscheid zoveel mogelijk opgeheven omdat 'leren' en 'leven' voor de student in kwestie een kunstmatige opdeling is.

Eerst formuleert de werkgroep een standpunt met betrekking tot het dragen van religieuze symbolen. Wat betreft de onderwijsaspecten of 'leren' worden vervolgens voorstellen geformuleerd met betrekking tot vragen in verband met afwezigheden tijdens onderwijsactiviteiten, het verplaatsen van examens, wijzigingen in het ISP, omgaan met stageplaatsen en het onderbreken van examens omwille van religieuze redenen.

Wat betreft het studentenleven of 'leven' worden tot slot voorstellen geformuleerd met betrekking tot gebeds- en bezinningsruimtes, voeding, informatieverstrekking over religieuze gemeenschappen en tot niet-gemengde huisvesting.

De aanbevelingen worden gegeven op basis van de hierboven omschreven context, visie en basishouding.

3.1. Religieuze symbolen

- Wat is het officiële standpunt van K.U.Leuven met betrekking tot het dragen van religieuze symbolen?

VUB, UGent en UA communiceerden eerder dat ze het dragen van religieuze symbolen respecteren. K.U.Leuven wil als katholiek geïnspireerde instelling haar huidige beleid expliciteren in een duidelijk standpunt dat ze naar haar studenten, ombudspersonen en docenten communiceert.

De werkgroep adviseert om met dit standpunt ook duidelijk naar buiten te komen en dit standpunt te duiden vanuit de opdrachtverklaring van 'openheid als meerwaarde' en doelstelling van K.U.Leuven om te streven naar 'een drempelvrije universiteit waar alle studenten en personeelsleden hun talenten maximaal kunnen ontplooiën'.

Standpunt:

*K.U.Leuven respecteert het dragen van religieuze symbolen en/of andere religieuze kleding.*²⁶

Alleen wanneer er doorslaggevende argumenten zijn op basis van de eindtermen, wanneer de veiligheid in het gedrang komt of wanneer de K.U.Leuven haar kernactiviteit niet meer kan uitoefenen, is het belangrijk dat er samen met de student op zoek wordt gegaan naar mogelijke alternatieve oplossingen.

Studenten en personeelsleden die menen het slachtoffer te zijn van discriminatie op basis van het dragen van religieuze symbolen en/of andere religieuze kleding kunnen terecht bij een meldpunt. Dit meldpunt zal ruim bekend gemaakt worden en dient een laagdrempelige en efficiënte werking te garanderen.

²⁶ K.U.Leuven past dit standpunt uiteraard toe binnen de geldende wetgeving en veiligheidsvoorschriften.

3.2. Faciliteiten op vlak van 'leren'

Voor het verlenen van faciliteiten specifiek op vlak van onderwijsaspecten, werd er aan de K.U.Leuven in 2009 een kader uitgewerkt.²⁷ Hierin werden o.m. vijf uitgangspunten bepaald m.b.t. diversiteit en onderwijs:

1. Iedereen die voldoet aan de algemene toelatingsvoorwaarden, heeft recht op een universitaire vorming.
2. Om een diploma van een bepaalde opleiding te kunnen behalen, moet een student aan de eindtermen van de opleiding voldoen.
3. Studenten K.U.Leuven hebben recht op een gelijke behandeling: voor een ongelijke behandeling is een objectieve grondslag vereist en moet het verschil in behandeling in verhouding staan tot een rechtmatig na te streven doel.
4. Bij het uitwerken van doelgroepgerichte maatregelen moet er rekening gehouden worden met de eventuele effecten voor de hele studentenpopulatie.
5. Waar mogelijk worden inclusieve maatregelen uitgewerkt.

Visie- en beleidsaspecten m.b.t. de onderwijsthematiek zijn steeds gestoeld op de vijf uitgangspunten van dit uitgewerkte beleidskader.

- Afwezigheden op of verplaatsing van studiegerelateerde activiteiten die geen onderdeel uitmaken van de evaluatie omwille van religieuze feestdagen en/of rustdagen: lessen, sommige practica,..

Het is in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de student zelf (cf. emancipatiegedachte) om hiermee om te gaan. Aangezien het hier gaat om activiteiten die geen onderdeel uitmaken van de evaluatie, heeft dit naast de gemiste leerstof verder geen gevolgen voor de student. De student moet zelf een oplossing zoeken om zich de gemiste leerstof toe te eigenen.

De student kan bijvoorbeeld de vraag stellen aan de docent of de ombudspersoon om van groep te mogen verwisselen, de activiteit te verplaatsen, digitale presentaties te voorzien, etc.

Standpunt:

De docent/ombudspersoon behoudt de individuele vrijheid om al dan niet op vragen in te gaan.

Dit betekent niet dat vragen willekeurig behandeld kunnen worden. De docent en de ombudspersoon nemen ten aanzien van de individuele student een tegemoetkomende houding aan. De docent/ombudspersoon overweegt het antwoord op basis van praktische haalbaarheid en de andere criteria zoals beschreven in de nota "Onderwijs en Diversiteit: faciliteiten voor doelgroepstudenten".

De student heeft met andere woorden geen recht op faciliteiten voor onderwijsactiviteiten die geen deel uitmaken van de evaluatie omwille van religieuze feestdagen en/of rustdagen. Bij vermeende discriminatie kan de student terecht bij het meldpunt (zie hiervoor).

²⁷ Nota "Onderwijs en diversiteit: faciliteiten voor doelgroepstudenten" (Onderwijsraad) die goedgekeurd werd op de Academische Raad van 6 juli 2009; 6/07/09 – AR 387 - Doc.nr. I.4.1/S.3.3.

- Vraag om het individueel studieprogramma (ISP) te wijzigen omwille van religieuze en/of levensbeschouwelijke redenen.

Standpunt:

Opleidingsonderdelen (opo's) kunnen niet worden gewijzigd omwille van religieuze en/of levensbeschouwelijke redenen.

In de praktijk vragen we wel een voortzetting van de open en pragmatische houding die binnen K.U.Leuven wordt gehanteerd om zo goed mogelijk tegemoet te komen aan de vragen van de student, zonder het OPO zelf te wijzigen.

Zonder de eindtermen in gevaar te brengen, vragen we een open houding met betrekking tot de wijze waarop de student de eindterm moet behalen. Deze houding kan worden verduidelijkt aan de hand van een aantal voorbeelden.

- Vraag om opo's om te ruilen met een ander vak omwille van lichamelijk contact met medestudenten. Zonder in te gaan op de vraag zelf kan er wel met de student een pragmatische oplossing gezocht worden zoals: zich in een apart lokaal omkleden, een short en T-shirt aanhouden.
- Vraag om opo 'zwemmen' om te ruilen voor een ander vak. Als de reden hiervoor is dat iemand zich niet in zwempak kan vertonen, kan gezocht worden naar alternatieven zoals aangepaste zwemkledij, zonder dat de bewegingsvrijheid en de hygiëne in het gedrang komt.
- Vraag om een praktijk-opo mechanica om te wisselen met een ander opo omdat het dragen van een hoofddeksel de veiligheid in het gedrang brengt. Als oplossing kan voorgesteld worden om zich slechts minimaal te bedekken op een wijze waarbij de veiligheid niet in het gedrang wordt gebracht.

We raden de faculteiten aan om best practices bij te houden en ter beschikking te stellen op niveau van de faculteit. Als er geen alternatieven zijn, moet de student zich aanpassen aan de geldende regels. Met een tijdige communicatie wordt voorkomen dat een student pas obstakels ontdekt in de loop van zijn of haar opleiding.

- Vraag naar wijze waarop wordt omgegaan met stageplaatsen die geen religieuze symbolen dulden.

K.U.Leuven heeft nog geen problemen ondervonden met studenten die moeilijkheden ervaren op hun stageplaats omwille van religieuze symbolen. Andere hogeronderwijsinstellingen ervaren wel problemen, meestal vanuit de lerarenopleidingen.

Standpunt:

K.U.Leuven communiceert openlijk dat religieuze symbolen geen probleem vormen voor de eigen instelling. K.U.Leuven vraagt aan stageplaatsen om studenten die religieuze symbolen dragen met respect te behandelen.

Bij problemen is het de opdracht van de K.U.Leuven om samen met de student en de stageplaats een constructieve oplossing te zoeken. Hiervoor kunnen de faculteiten een beroep doen op centrale

ondersteuning vanuit het (nog op te richten) contactpunt religie en levensbeschouwing²⁸. Indien er omwille van objectieve redenen geen oplossing kan gevonden worden, primeert het belang van het behalen van het diploma en wordt er van de student verwacht dat hij/zij zich inpast in het beleid van de stageplaats. Dit beleid moet uitdrukkelijk gemeld worden aan de student van bij de aanvang van de studies.

Opnieuw neemt het meldpunt een belangrijke rol op wanneer de student discriminatie ervaart.

- Onderbreken van het examen voor een gebedsmoment op een rustige plaats.

K.U.Leuven kan zich niet uitspreken over de effectieve nood van een student om het examen te onderbreken. De universiteit kan zich hier wel open voor opstellen maar er is duidelijk een probleem van praktische haalbaarheid. Voor het onderbreken van een examen omwille van religieuze of levensbeschouwelijke redenen is de grens moeilijk te trekken (wat met meditatie, etc...). Daarom hanteren we hier een duidelijke lijn.

Standpunt:

Examenonderbreking omwille van religieuze redenen wordt nooit toegestaan.

-Verplaatsen van onderwijsactiviteiten die deel uitmaken van de evaluatie omwille van religieuze feestdagen en/of rustdagen: examens, stages, verplichte practica,...

Het toekennen van examenfaciliteiten gebeurde vroeger voornamelijk ad hoc in overmachtsituaties (acute ziekte, plots overlijden van een familielid, en dergelijke). Gaandeweg werd het aanbod aan faciliteiten meer gestandaardiseerd en uitgebreid naar verschillende doelgroepen (topsporters, werkstudenten en studenten met een functiebeperking).²⁹

Vragen van studenten met betrekking tot examenfaciliteiten op basis van religie werden tot nu toe overwegend constructief behandeld. Religieuze feest- en rustdagen worden hierbij niet beschouwd als een extra vakantiedag. Religieuze feest- en/of rustdagen zijn er om aan een religieuze praktijk te kunnen deelnemen.

Met betrekking tot de uitwerking van een richtlijn maken we omwille van praktische redenen een duidelijk onderscheid tussen religieuze feestdagen en religieuze rustdagen (meestal op vrijdag, zaterdag of zondag). Ook op de werkvloer wordt om dezelfde reden in België onderscheid gemaakt tussen feestdagen en rustdagen. Werkgevers blijken bereid te zijn om een onbetaalde dag verlof te geven tijdens een religieuze feestdag.³⁰ Vaak is het echter niet haalbaar om onbetaald verlof voor religieuze rustdagen te verlenen.³¹ Dit neemt niet weg dat rustdagen voor sommige religies een even belangrijke plaats innemen als een religieuze feestdag.

²⁸ Zie verder: 3.3. Faciliteiten op vlak van leven

²⁹ Nota "Onderwijs en diversiteit: faciliteiten voor doelgroepstudenten" (Onderwijsraad) die goedgekeurd werd op de Academische Raad van 6 juli 2009; 6/07/09 – AR 387 - Doc.nr. I.4.1/S.3.3

³⁰ Er wordt geen extra betaalde verlofdag toegekend.

³¹ Voorbeelden van werkgevers die faciliteiten toekennen zijn omschreven door Adam, J. en Rea, A. 2010. Culturele diversiteit op de werkvloer: praktijken van redelijke aanpassing in België. Brussel: CGKR.

Voor de K.U.Leuven is het praktisch-organisatorisch haalbaar om faciliteiten te verlenen op grond van een beperkte lijst feestdagen (zie verder in de tekst) maar het is niet haalbaar om faciliteiten te verlenen op basis van rustdagen.

Standpunt:

Studenten die zich tijdig aanmelden kunnen beroep doen op de mogelijkheid om een (deel-)examen te verplaatsen op basis van een lijst met erkende feestdagen.

De werkgroep adviseert om in het Onderwijs- en Examenreglement de vermelding van een religieuze feestdag op te nemen als voldoende grond om een examen te verplaatsen. Hierbij kan een link worden voorzien naar een website met informatie over de procedure en over de feestdagen.

Om te vermijden dat studenten hun levensbeschouwing kenbaar maken in functie van de examenregeling, zal een procedure worden uitgewerkt waarbij studenten zich bekend moeten maken bij de start van het academiejaar.

Sinds 2008 wordt jaarlijks een selectie van religieuze feestdagen opgenomen in de K.U.Leuven-agenda. Die selectie werd opgemaakt door de Werkgroep Interculturaliteit die advies kreeg van experts inzake religie³². Naast de katholieke feestdagen werden de volgende feestdagen opgenomen in de agenda: Jom Kipoer, Chanoeka, Begin Ramadan, Suikerfeest, Offerfeest en Chinees Nieuwjaar. Het gaat hier om Joodse en Islamitische feestdagen en één cultureel feest. Het gaat over feesten die effectief gevierd worden en die een publieke uitstraling hebben. Deze selectie verschilt van de erkende feestdagen in het basis- en secundair onderwijs.

In het kader van de vraag naar faciliteiten werd de lijst met feestdagen herbekeken. Omwille van praktische haalbaarheid beperken we ons tot de feestdagen van de door de federale overheid erkende religies en levensbeschouwingen.³³

De kalender van 2012 is de volgende:

- Katholieke feestdagen: deze vallen samen met de wettelijke feestdagen.
- Islamitische feestdagen: Suikerfeest 19 augustus 2012 en Offerfeest 26 oktober 2012 (mogelijk kan dit een dag vroeger of later zijn).
- Joodse feestdagen: het Paasfeest 7/8 april 2012 (overlap met Belgische feestdag) & 13/14 april 2012, Wekenfeest (Shavuoth) (overlap met Belgische feestdagen) 27/28 mei 2012, het Joods Nieuwjaar 17/18 september 2012, de Grote Verzoendag of Yom Kipoer 26 september 2012, het Loofhuttenfeest 1/2 oktober 2012, het Slotfeest (Sjemini Atzeret) 8 oktober 2012 en Vreugde van de wet-feest (Simchat Tora) 9 oktober 2012.
- Orthodoxe feestdagen: Paasmaandag, Hemelvaart en Pinksteren, voor de jaren waarin het orthodoxe Paasfeest niet samenvalt met het katholieke Paasfeest. In 2012 valt Paasmaandag niet samen: 16 april 2012.
- Protestantse feestdagen: deze overlappen met de wettelijke feestdagen.
- Anglicaanse feestdagen: deze overlappen met de wettelijke feestdagen.

De lijst met feestdagen voor het Jodendom is lang in vergelijking met andere religies. Toch kan er hier geen selectie gemaakt worden aangezien deze feestdagen volgens de geraadpleegde experts allen

³² De Werkgroep Interculturaliteit heette in 2008 Werkgroep Allochtone Studenten.

³³ Chinees Nieuwjaar werd als cultureel feest niet opgenomen in deze lijst, maar zal wel nog worden opgenomen in de K.U.Leuven-agenda. De werkgroep vraagt om dit cultureel feest op dezelfde wijze te behandelen als alle andere niet-erkende religieuze en levensbeschouwelijke feestdagen.

even belangrijk zijn. Wanneer de concrete data van de feestdagen worden bekeken, vallen er geen feestdagen tijdens de officiële examenmomenten van januari, juni en augustus/ september.

3.3. Faciliteiten op vlak van 'leven'³⁴

De Standpunten die hieronder worden geformuleerd zijn afgetoetst aan de basishouding van de K.U.Leuven. De nota "Onderwijs en diversiteit: faciliteiten voor doelgroepstudenten" is hierbij niet van toepassing.

- Studenten die vragen om te kunnen bidden of bezinnen in nabijheid van de faculteit

De Universitaire Parochie UP biedt christelijke studenten en personeelsleden mogelijkheden aan om zich te verdiepen op religieus vlak. Christelijke studenten en personeelsleden kunnen in Leuven en Heverlee op verschillende plaatsen terecht voor een moment van gebed of bezinning. Jaarlijks organiseert UP een interreligieuze viering waaraan verschillende godsdienstgemeenschappen samenwerken³⁵.

Specifiek voor moslimstudenten stelt K.U.Leuven lokalen ter beschikking voor de studentenmoskee IMSAL in de Rijschoolstraat 25. Moslims kunnen ook terecht in de Al ihsaan moskee in de Kolonel Begaultlaan 45. Al ihsaan is een islamitische culturele en educatieve vereniging die erkend is door de stad Leuven. In beide moskeeën worden de dagelijkse gebeden en het vrijdagsgesbed gehouden. Ook worden er de islamitische feestdagen gevierd en gaat er tijdens de ramadan de dagelijkse gezamenlijke Iftar door. Op Campus Arenberg in Heverlee is een lokaal ingericht tot multireligieuze gebedsruimte. Hier kunnen studenten met verschillende geloofsovertuigingen terecht voor een moment van stilte, gebed of bezinning. Deze multireligieuze gebedsruimte is gelegen op Campus Arenberg III in blok L, lokaal 00.01 en is op werkdagen geopend van 9 u tot 17 u. In de praktijk wordt deze gebedsruimte hoofdzakelijk gebruikt door islamitische studenten. Dit aanbod blijkt niet toereikend te zijn. Vooral islamitische studenten vragen naar bezinnings- en gebedsruimtes in de nabijheid van de faculteiten.

Wat is het beleid van andere universiteiten ten aanzien van gebeds- en bezinningsruimtes? De meeste Vlaamse universiteiten voorzien ruimtes tot gebed en/of bezinning. Ook de meeste buitenlandse universiteiten voorzien faciliteiten voor persoonlijke reflectie, meditatie en gebed. De Britse universiteiten hebben hierbij een langere traditie dan de andere Europese landen. De meeste Britse universiteiten zorgen ervoor dat de faciliteiten open staan en toegankelijk zijn voor alle studenten en personeelsleden. Aandachtspunten hierbij zijn een goede planning met betrokkenheid van studenten die de ruimte wensen te gebruiken als stilleruimte, aandacht voor gender, wasfaciliteiten en de mogelijkheid om meerdere ruimtes ter beschikking te stellen.

Standpunt:

Op elk van de vier campussen (Leuven-centrum, Heverlee, Gasthuisberg en Kortrijk) zijn bezinnings- en gebedsruimtes beschikbaar voor alle studenten en personeelsleden, ongeacht hun levensbeschouwing.

---

³⁵ <http://www.kuleuven.be/up/student/gebedenviering/interreligieuzeviering.html>

Hiertoe doet de werkgroep de aanbeveling om samen met UP en de Technische Diensten te bekijken welke lokalen open gesteld kunnen worden als bezinnings- en gebedsruimte³⁶. Voor de campus Gasthuisberg is het aangewezen om samen te werken met het Universitair Ziekenhuis Leuven.

De K.U.Leuven stelt niet alleen ruimtes ter beschikking maar kijkt er ook op toe dat de ruimtes evenwichtig worden gebruikt. De K.U.Leuven bewaakt de geschiktheid van de ruimtes voor meerdere levensbeschouwingen. Ze zorgt ervoor dat elke doelgroep, ongeacht hun levensbeschouwing, even welkom is.

Een (op te starten) centraal contactpunt faciliteert de studenten om onderlinge afspraken te maken met betrekking tot het gebruik, de opmaak van een kalender en een aangepaste inrichting zowel met betrekking tot religies en levensbeschouwingen als met betrekking tot het gebruik door mannen en vrouwen. De werkgroep doet de aanbeveling om de gebeds- en bezinningsruimtes niet alleen open te stellen voor de erkende religies en levensbeschouwingen maar ook rekening te houden met de grote groepen internationale studenten uit China en India. Bij de inrichting van de gebedsruimtes moet erop gelet worden dat deze groepen zich ook aangesproken voelen.³⁷ Studenten (en personeelsleden) die daarnaast nog nood hebben aan een plek op de faculteit om te bezinnen of te bidden, kunnen zich wenden tot het facultair aanspreekpunt voor onderwijsgebonden diversiteitsaspecten.³⁸ Personeelsleden kunnen zich wenden tot de diversiteitsverantwoordelijke van de faculteit. Indien er geen lokaal beschikbaar is, kan er in overleg met de student (of het personeelslid) een ad hoc oplossing gezocht worden zoals een tijdelijke toegang tot een lokaal waar de student (of het personeelslid) niet gestoord wordt.

- Informatie met betrekking tot religieuze gemeenschappen

Standpunt:

*K.U.Leuven stelt informatie beschikbaar voor de academische gemeenschap over de religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen in de buurt.*³⁹

K.U.Leuven laat zich hiervoor inspireren door het voorbeeld van de meeste Britse universiteiten waar de gebeds- en bezinningsruimtes actief opgevolgd door een team van aalmoezeniers ('chaplains'). Sommige aalmoezeniers maken deel uit van het personeel, anderen werden extern aangetrokken. London Metropolitan University werkt met een website met betrekking tot religie waarbij studenten vragen kunnen posten. Deze website wordt actief beheerd door het team van de aalmoezeniers.

Het is de verantwoordelijkheid van de K.U.Leuven om ook aan potentiële studenten duidelijke informatie te geven over wat verwacht wordt met betrekking tot 'leren' en 'leven' en binnen welke grenzen constructief naar oplossingen kan gezocht worden. Deze informatie moet ruim gedeeld worden op informatiedagen, een website en andere kanalen die potentiële en huidige studenten bereiken.

³⁶ Het model op de luchthaven van Zaventem kan een inspiratie zijn: een islamitische, orthodoxe, neutrale, katholieke, joodse en protestantse gebedsruimte staan naast elkaar ter beschikking. Andere instellingen gebruiken de term 'stille ruimte'.

³⁷ Voor de studenten en personeelsleden uit Gujarat (Indië) kan bijvoorbeeld een zonnewiel ter beschikking worden gesteld.

³⁸ Het facultair aanspreekpunt voor onderwijsgebonden diversiteitsaspecten wordt verder facultair aanspreekpunt genoemd.

³⁹ Hierbij is een samenwerking met de stad Leuven en de hogescholen aangewezen.

Daarnaast is het belangrijk dat studenten beschikken over accurate informatie met betrekking tot religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen (lijst met zondagsvieringen, vrijdaggebed, meditatiemogelijkheden,...). K.U.Leuven bewaakt de gepastheid van de informatie.

Voorlopig zal informatie ter beschikking gesteld worden voor erkende levensbeschouwingen. Voor de niet erkende levensbeschouwingen zal er eerst een implementatieplan opgemaakt moeten worden waarin o.a. de criteria vastgelegd zullen worden om te bepalen voor welke levensbeschouwingen informatie verspreid zal worden.

Tot slot moeten studenten en personeel over de mogelijkheid beschikken om obstakels met betrekking tot religieuze en levensbeschouwelijke beleving te kunnen melden. Het aan te stellen contactpunt zal de meldingen opvolgen.

- Aangepaste maaltijden in de studentenrestaurants

Sommige studenten vragen naar aangepaste maaltijden in de Alma omwille van hun religie. Momenteel onderzoekt Alma de mogelijkheden tot het aanbieden van maaltijden voor bepaalde doelgroepen zoals halalvoeding. Op dit ogenblik kunnen studenten ook al bij Alma terecht voor een vegetarische maaltijd maar dit alternatief is ontoereikend. In de christelijke traditie is aangepaste voeding geen belangrijk element meer maar in de Islam en in het Jodendom neemt voeding een zeer belangrijke plaats in.

Er zijn in Vlaanderen nog geen andere universiteitsrestaurants die halal of kosjere maaltijden aanbieden. Universiteiten houden er wel rekening mee bij de organisatie van congressen en conferenties. Deelnemers kunnen vaak vooraf aangeven of ze halal of kosjere maaltijden wensen.

De meeste Britse universiteiten consulteren hun studenten bij het respecteren van voedingsvoorschriften. Deze universiteiten hebben aandacht voor het apart bewaren van verschillende soorten voedsel (vlees, vis, groenten,...), het labelen van het voedsel en het aanbieden van alternatieven voor alcohol.

Standpunt:

K.U.Leuven vraagt aan Alma om na te gaan of het haalbaar is om maaltijden te voorzien die rekening houden met religieuze voorschriften. Indien dit het geval is, vraagt K.U.Leuven om op de vraag in te gaan.

K.U.Leuven vraagt aan Alma te onderzoeken of het haalbaar is om zowel halal als kosjere maaltijden aan te bieden in Leuven. De haalbaarheid moet ingeschat worden volgens de financiële kost, rekening houdend met vraag en aanbod. Hierbij worden ook de mogelijkheden van meeneemmaaltijden in samenwerking met het Universitair Ziekenhuis van Leuven onderzocht.

Kosjere maaltijden voor orthodoxe joden zijn in Leuven moeilijk te verkrijgen. Op dit ogenblik kan er een kosjere maaltijd besteld worden die koud vanuit Antwerpen geleverd wordt in verzegelde cellofaanverpakking. Met betrekking tot het aanbod van kosjere maaltijden stelt de werkgroep voor om net zoals voor de inrichting van bezinnings- en gebedsruimtes de mogelijkheden te onderzoeken in samenwerking met het Universitair Ziekenhuis van Leuven.

- Niet-gemengde huisvesting

Vaak worden allochtone meisjes die voor K.U.Leuven kiezen door hun ouders verplicht om te pendelen omdat ze niet op kot mogen. Deze extra reistijd heeft een mogelijk negatieve invloed op hun studiegedrag. Ouders die wel voor het kotleven open staan, koppelen er meestal de voorwaarde aan om hun dochter alleen op een niet-gemengde residentie te laten verblijven. Hierbij spelen meestal geen religieuze redenen maar vooral culturele argumenten. Deze bredere culturele ervaring leeft ook bij sommige Vlaamse gezinnen.

Internationaal gezien bieden veel universiteiten gescheiden huisvesting aan. De Higher Education Academy benadrukt in haar advies ten aanzien van de Britse universiteiten het belang dat universiteiten integratie promoten. Deze integratie wordt ingevuld als 'sociale cohesie' waarbij de nadruk wordt gelegd op het samenleven van jongeren met een verschillende culturele en religieuze achtergrond. Aparte huisvesting voor meisjes komt voor maar er wordt op toegezien dat studenten met verschillende achtergronden huisvesting delen.

K.U.Leuven wil niet in de situatie belanden dat studenten hun studie niet kunnen beëindigen omwille van een gebrek aan niet-gemengde residenties. Het ter beschikking stellen van niet-gemengde huisvesting druist niet in tegen de emancipatiegedachte waarbij emancipatie staat voor talentontwikkeling.

K.U.Leuven biedt op dit ogenblik twee gesubsidieerde residenties aan die exclusief bestemd zijn voor meisjesstudenten. Daarnaast wordt ook niet-gesubsidieerde gescheiden huisvesting aangeboden: een deel van het Hollands College voorbehouden voor vrouwelijke studenten die verbonden zijn aan de faculteit Theologie en religiewetenschappen. Hierbij wordt geen leeftijdsgrens gehanteerd. Daarnaast biedt K.U.Leuven niet-gesubsidieerde residenties voor jongens aan: het Heilige Geest College biedt plaats aan 150 jongens en het Pauscollege biedt plaats aan 185 jongens. Jongensstudenten kunnen hier gedurende de hele studieduur op kot. Op de privémarkt wordt eveneens niet-gemengde huisvesting aangeboden.

Standpunt:

Uit respect voor sociale, culturele of levensbeschouwelijke redenen is er voldoende aanbod niet-gemengde huisvesting.

In de mate van het mogelijke wordt bij het huisvesten van de studenten naar een mix gestreefd van studenten met een verschillende culturele achtergrond.

Hierbij wordt een inclusieve benadering nagestreefd waarbij studenten die erom vragen niet-gemengde huisvesting krijgen toegewezen. Indien er plaatstekort dreigt in de huidige residentie voor meisjes, kunnen niet-gemengde gangen worden voorzien in gemengde residenties. Dit aanbod wordt voorzien gedurende de hele studieloopbaan van de student.

Daarnaast beveelt de werkgroep aan dat er een lijst ter beschikking wordt gesteld van privé-verhuurders die uitsluitend kamers in niet-gemengde residenties verhuren.

4. Conclusie

Als conclusie wordt een samenvatting gegeven van de standpunten. Ze zijn gebaseerd op tien praktijksituaties waarmee de K.U.Leuven momenteel wordt geconfronteerd. Deze lijst is uiteraard niet limitatief en kan in de toekomst uitgebreid of gewijzigd worden naar aanleiding van nieuwe vragen of een veranderende context.

VRAAG	STANDPUNT
Wat is het officiële standpunt van K.U.Leuven met betrekking tot het dragen van een hoofddoek en/of andere religieuze symbolen?	K.U.Leuven respecteert het dragen van religieuze symbolen en/of andere religieuze kleding.
Afwezigheden op of verplaatsing van studiegerelateerde activiteiten die geen onderdeel uitmaken van de evaluatie omwille van religieuze feestdagen en/of rustdagen	De docent/ ombudspersoon behoudt de individuele vrijheid om al dan niet op vragen in te gaan en neemt de verdere duiding uit de nota mee.
Wijzigingen in het ISP omwille van religieuze en/of levensbeschouwelijke redenen	Opleidingsonderdelen (OPO's) kunnen niet worden gewijzigd omwille van religieuze en/of levensbeschouwelijke redenen.
Wijze waarop wordt omgegaan met stageplaatsen die geen religieuze symbolen dulden	De K.U.Leuven communiceert openlijk dat religieuze symbolen geen probleem vormen voor de eigen instelling. K.U.Leuven vraagt aan stageplaatsen om studenten die religieuze symbolen dragen met respect te behandelen.
Onderbreken van het examen voor een gebedsmoment	Examenonderbreking omwille van religieuze redenen wordt nooit toegestaan.
Verplaatsen van onderwijsactiviteiten die deel uitmaken van de evaluatie omwille van religieuze feestdagen en/of rustdagen: examens, stages, verplichte practica,...	Studenten die zich tijdig aanmelden kunnen beroep doen op de mogelijkheid om een (deel-)examen te verplaatsen op basis van een lijst met erkende feestdagen.
Studenten die vragen om te kunnen bidden of bezinnen in de nabijheid van de faculteit	Op elk van de vier campussen (Leuven-centrum, Heverlee, Gasthuisberg en Kortrijk) worden bezinnings- en gebedsruimtes beschikbaar gesteld voor alle studenten en personeelsleden, ongeacht hun levensbeschouwing.
Informatie met betrekking tot religieuze gemeenschappen	K.U.Leuven wil informatie beschikbaar stellen voor studenten, staf en religieuze gemeenschappen over de religieuze en levensbeschouwelijke gemeenschappen in de buurt.
Aangepaste maaltijden in de studentenrestaurants	K.U.Leuven vraagt aan Alma om na te gaan of het haalbaar is om maaltijden te voorzien die rekening houden met religieuze voorschriften. Indien dit het geval is, vraagt K.U.Leuven om op de vraag in te gaan.
Niet-gemengde huisvesting	Uit respect voor sociale, culturele of levensbeschouwelijke redenen moet er voldoende aanbod niet-gemengde huisvesting zijn.